

Arme Günter Grass. Met zijn 'laatste inkt' schreef de 84-jarige schrijver en Nobelprijswinnaar een gedicht. Nu valt heel Duitsland over hem heen. In het gedicht noemt hij Israël een gevaar voor de wereldvrede. Dat kan je bij onze oosterburen beter niet zeggen.

En meteen is Günter Grass een nazi, een antisemiet

Günter Grass: 'Ik zeg wat gezegd moet worden.'

Antoine Verbij
Berlijn

Afgelopen woensdag publiceerde de *Süddeutsche Zeitung* het gedicht 'Wat gezegd moet worden' van Günter Grass. Het verscheen tegelijkertijd in *The New York Times* en in het Italiaanse dagblad *La Repubblica*. De inkt was amper droog of er brak een storm van kritiek los. Dezelfde dag nog op de betere nieuwssites, de ochtend erna in alle serieuze kranten.

In paginagrote stukken werd Grass' werkstuk van 69 regels en amper 400 woorden letter voor letter gefileerd. Geen enkele bewering in het gedicht kon door de beugel. Niet gehinderd door enige kennis van zaken zou Grass de situatie in het Midden-Oosten volkomen verdraaid hebben weergegeven: in zijn ogen bedreigt niet Iran maar Israël de vrede in de wereld.

In de algehele verontwaardiging buitelden zakelijke en emotionele argumenten over elkaar. Vrijwel geen enkele criticus liet de gelegenheid voorbijgaan om te herinneren aan het feit dat Grass tot vijf jaar geleden over zijn verleden bij de Waffen-SS had gezwegen. Een enkele criticus beweerde zelfs dat Grass in het gedicht weer helemaal de nazi is die hij ooit was.

Alleen al de titel van het gedicht wekte bij velen irritatie, 'Wat gezegd moet worden' klinkt in hun oren als het bekende *Stamm-tisch*-argument: 'Een mens moet toch kunnen zeggen dat...' Waarna er een uitspraak volgt die een taboe doorbreekt. In dit geval: 'Dat Israël de wereldvrede bedreigt.'

In de eerste strofen van het gedicht legt Grass uit waarom het gaat. Hij stelt vast dat Israël zich het recht toeëigent om als eerste de aanval op Iran te openen. In allerlei oefenmodellen zouden de gevolgen van zo'n *first strike* al zijn uitgerekend. Een aperte leugen, reageerden veel critici. Maar die blijken minstens even slecht geïnformeerd als ze denken dat Grass is.

Een nuchtere criticus verwees op *Spiegel Online* naar recente berichten over simulaties door het Amerikaanse en het Israëlische leger. Vorige week meldden verschillende kranten dat het Israëlische leger bij een aanval op Iran rekende op 300 doden onder de burgerbevol-

king. Iets verderop in het bericht wordt duidelijk dat ze daarbij alleen dachten aan Israëlische burgers.

De tweede strofe van Grass' gedicht toverde bij menig criticus het schuim op de mond:

*Het opgeëiste recht om als eerste toe te slaan
kan het door een praatjesmaker onderdrukte
en tot gejubel verordonneerde
Iraanse volk van de aardbodem vegen,
omdat in diens machtsveld de bouw
van een atoombom wordt vermoed*

Hoe durft Grass de vervaarlijke Ahmadinejad neer te zetten als een quasi onschuldige 'praatjesmaker'? Geen woord, ook in het verdere gedicht niet, over diens uitdrukkelijke voornemen Israël van de kaart te vegen. Geen woord over diens steun aan terroristische organisaties zoals Hamas en Hezbollah. Geen woord over diens ontkenning van de Holocaust.

In plaats daarvan hamert Grass op het onrecht dat Israël, zonder dat daar enige controle op is, een onbekende hoeveelheid kernwapens in voorraad heeft. In het zakelijke deel van zijn gedicht eist Grass dat zowel Israël als Iran zich dient te onderwerpen aan de internationale regels en de internationale controle daarop.

Hier beginnen de critici een beetje te stotteren. Ze wijzen erop dat Israël geen controles hoeft toe te staan omdat het land het kernwapenverdrag niet heeft ondertekend en Iran wel. Anderen wijzen erop dat Israël zich in een bijzondere positie bevindt tussen allemaal vijandige staten en dat het daarom het recht heeft haar zelfverdediging naar eigen inzicht in te richten.

Veel critici wijzen er iets zakelijker op dat er geen aanwijzingen zijn dat Israël in een *first strike* kernwapens wil inzetten. Een eerste aanval zou alleen gaan om de vernietiging van de Iraanse kerninstallaties. Grass' veronderstelling dat Israël het Iraanse volk 'van de aardbodem' zou willen vegen, mist elke grond. Het omgekeerde is waar.

Dan zet Grass de aanval in op de Duitse levering aan Israël van duikboten die in staat zijn kernraketten af te vuren:

*Maar nu, nu uit mijn land,
dat keer op keer door de eigen misdaden,
die hun gelijke niet kennen,
wordt ingehaald en ter verantwoording geroepen,
opnieuw en puur zakelijk, hoewel tegelijk
met gezwollen taal als Wiedergutmachung opgevoerd,
een volgende onderzeeër aan Israël
geleverd gaat worden, die speciaal
is toegerust om allesvernietigende bommen
daarheen te sturen waar het bestaan
van een enkele kernbom niet eens is bewezen
maar als vrees al bewijskracht heeft,
zeg ik wat gezegd moet worden*

Hier paart Grass, beweert de commentator van *Die Welt*, twee schandalige beweringen aan elkaar. Ten eerste klinkt erin door dat het maar eens afgelopen moet zijn met het 'keer op keer' ter verantwoording roepen van de Duitsers voor de Holocaust. Ten tweede veronderstelt Grass dat Israël Duitsland met de Holocaust chanteert om aan duikboten te komen.

Voor politici hebben gebeten op deze passage gereageerd. Ze noemen Israëls bezit van kernwapens puur defensief. De levering van onderzeeërs met raketinstallaties achten ze gerechtvaardigd om Israël in de gelegenheid te stellen, na een vernietigende aanval van Iran op Israël, alsnog vanuit zee met een *second strike* een tegenzet te doen.

Stof genoeg voor een zakelijk debat over de relatie tussen Duitsland en Israël, zou je zeggen. Het probleem is alleen dat zo'n debat in Duitsland nooit zakelijk is. Eigenlijk gaat Grass' gedicht vooral daarover. Meteen in het begin zegt hij al dat het aan de orde stellen van Israëls kernwapens direct 'het verdicht van het antisemitisme' over iemand afroept.

Dat bleek een juiste veronderstelling. De man die bij iedere kritiek op Israël altijd als eerste reageert, is Henryk M. Broder, auteur bij *Die Welt*. Hij doet wat Grass voorspelt. 'Grass is het prototype van de ontwikkelde antisemiet.' Op zijn bekende ironische toon rekent hij Grass tot 'de Duitsers die de Joden nooit zullen vergeven wat ze hun hebben aangedaan'.

Anderen spreken van 'antisemitische denkpatronen'. Op de website van de Israëlische ambassade in Berlijn schreef een woordvoer-

der dat het een 'Europese traditie is om de Joden vlak voor Pesach aan te klagen. Vroeger ging het om christelijke kinderen, wier bloed in matzes zou worden verwerkt, nu gaat het om de uitroeiing van de Iraanse volk.'

In Duitsland is en blijft het moeilijk om iets kritisch over Israël te zeggen. Of iets positief over de Palestijnen, zoals Grass in het verleden vaak deed. Dat verklaart de pavlovreacties van politici van alle partijen, die doorspekt zijn met termen als 'smakeloos', 'agressief', 'populistisch', 'een aanslag op het bestaansrecht van Israël', of de milde variant: 'misplaatst'.

Tegen het einde van het gedicht slaat Grass de van hem bekende manende toon aan:

*Waarom zeg ik pas nu,
oud geworden en met mijn laatste inkt:
de atoommacht Israël is een gevaar
voor de toch al kwetsbare wereldvrede?
Omdat gezegd moet worden
wat morgen al te laat kan zijn;
ook omdat wij – als Duitsers al genoeg belast –
mede bijdragen aan een voorspelbare
misdad, en daardoor schuld op ons laden
zonder dat de gebruikelijke uitvluchten
die van onze schouders kunnen nemen.*

Hij bedoelt het allemaal zo goed, verzekerde Grass in verschillende televisieinterviews afgelopen donderdag. Daarin toonde hij zich door de talloze boosaardige reacties 'diep gekwetst' en 'verkeerd begrepen'. De massale kritiek bewijst volgens hem dat "zelfs in een democratisch land, waar persvrijheid heerst, de media grotendeels gelijkgeschakeld zijn".

Grass maakte een vermoede, soms verwarde indruk. Hij ging zelden echt in op de kritische vragen maar baadde zich in zelfbeklag. Tom Segev, de kritische Israëlische historicus en goede bekende van Grass, analyseerde in een interview: "Grass is ijdel en het gedicht is pijnlijk. Maar hij is zeker geen antisemiet, hij is niet eens anti-Israël."

Misschien was de reactie van bondskanselier Angela Merkel nog wel de nuchterste van alle. Via haar woordvoerder liet ze vanaf haar paasvakantieadres weten dat in een land waar de kunst vrij is, "ook de regering de vrijheid heeft om niet op elke kunstuiting te hoeven reageren."